

Kajguszuz Abdál
BOLONDOK KÖNYVE

Sudár Balázs fordítása
Terebess Kiadó, Budapest, 2003

Én vagyok a tenger és az óceán
A gyöngyök bányája bennem van
Nyisd ki szemed, értőn nézz szét
A két világ bennem van

Én vagyok a test és a forma
Én vagyok a nyom és az érv
Én vagyok a kár és a haszon
Íme, a bolt bennem van

Én vagyok az ember-lét célja
Én vagyok az idők forgása

Én vagyok a Korán üzenete
Íme, a pecsét rajtam van

Én vagyok a csavargók Bagdadja
Én vagyok mindenek vezére
Én vagyok a titkok megnyilvánulása
A rejtett titok bennem van

Aszkéta és keresztény vagyok
A Sziklamecset én vagyok
A halottat feltámasztó Jézus én vagyok
A jó és a rossz bennem van

A tengerek hajója vagyok
Isten bennem van, Isten vagyok
A Pokol és a Mennyország vagyok
A világ minden helye bennem van

A kezdet és a vég vagyok
Gazdag és szegény vagyok
Szolga és úr vagyok
A hit és a hitetlenség bennem van

Mindenki által dicsért vagyok
Kábakő és bálvány vagyok
Az emberiség célja vagyok
Effélék vannak bennem

A porszem és a Nap én vagyok
Titkos és ismert vagyok
Minden létező én vagyok
A szerető és a szeretett bennem van

A kezdet és a vég vagyok
A külső és a belső vagyok
Támogatott s támasz vagyok
A rejtett kincs bennem van

Utószó

Kajguszuz Abdál egy volt azok közül a XIV-XV. századi kisázsiai vándortanítók közül, akik tanítványaikat mindenféle kötöttség nélkül okígtatták Istenről, világról, emberről. Nem hoztak

létre szigorúan szabályozott szerzetesi közösségeket, dervisrendeket, nem volt regulájuk, a tanítás tartalma és módja a mindenkori mesteren múlt. Ha "visszavonult", vagy éppen meghalt, a tanítványok szétszéledtek, más lelki vezetőt kerestek, vagy éppen körülöttük jött létre új közösség. E szétszórt, egymástól független csoportokból alakult ki a XV. század végére az a bektasi dervisrend, amely azután majd Magyarországra is eljut, s akikhez a Rózsadombon eltemetett Gül Baba is tartozott.

Kajguszuz Abdál munkái olyannyira beépültek a bektasi hagyományokba, hogy a rend alapvető olvasmányai között tartották számon őket. A mester ezért válhatott ismertté a birodalom távoli csücskében, a magyar hódoltságban is. Egy magyarból törökké lett renegát 1588/89-ben néhány sorát le is jegyezte:

Ó, jaj! Nem érem el a kedvest
Mit tehetnék? Nem tudom.
Neki nem panaszkodhatok
Mit tehetnék? Nem tudom.

...

Kajguszuz Abdál vagyok
Saját sorsom mesélem
A kedvessel kedves vagyok. Másokkal
Mit tehetnék? Nem tudom.

Kajguszuz életére vonatkozó adatokat a történeti forrásokban hiába is keresnénk, annál többet mesélnek róla a legendáriumok. Eredendően Gajbí bégnek hívták, s nem akárhonnan származott: apja a Földközi-tenger partján álló Alanja városának ura volt, a nagyhatalmú karamáni uralkodók jobb keze. Gajbí ennek megfelelően kiváló oktatásban részesült, s élte a török hercegfiak fényűző életét. Egyszer, tizennyolc éves korában vadászni indult, s úzóbe vett egy szarvast. Sikerült nyilával megsebeznie az állatot, de az továbbra is kitartóan menekült. Gajbí bég mindig a nyomában maradt, s addig-addig űzte, kergette, míg kíséretétől teljesen elszakadt. A szarvas egyszer csak beszáguldott egy kolostor kapuján. Gajbí utána, az udvaron azonban sehol sem látta a vadat. A köré seregülő dervisektől egyre dühösebben követelte zsákmányát, azok azonban váltig bizonygatták, hogy semmiről sem tudnak. Végezetül a kolostor főnöke, Abdál Músza is megsokallta a perpatvart, s maga elé rendelte a hívatlan vendéget. Az dühösen előadta történetét, mire Músza csak annyit kérdezett nyugodtan:

- Megismernéd-e a nyiladat?

Az igenlő választ hallva levetette köpenyét: ott volt a nyílvessző az oldalába fúródva. Gajbí úgy megzavarodott, hogy jó ideig szólani sem bírt. Amikor úgy-ahogy magához tért, Abdál Músza lábai elé vetette magát, a bocsánatát kérte. Az kihúzta a sebből a nyilat, s e szavakkal adta vissza gazdájának:

- Hibádat mi már el is felejtettük. De te máskor ilyet ne tegyél, ne lövöldözz oktalatlanul minden élőlényre, akit csak meglátsz!

Gajbí hercegnek ekkor már csupán egyetlen vágya volt, hogy a kolostorban maradhasson. Abdál Músza eleinte megpróbálta lebeszélni erről, de amikor látta, hogy hajthatatlan, befogadta. Később sikerült a haragvó atyát is kiengesztelni, s Gajbí hercegből Kajguszuz Abdál, "gond nélküli bolond" lett (felvett neve ugyanis ezt jelenti), hiszen letette a hercegi léttel együtt járó világi gondokat.

Élete folyásáról vajmi keveset mondhatunk. Elzarándokolt Mekkába a Kábához, megfordult Kairóban, s ott kolostort alapított, a damaszkuszi vízimalmok pedig verselésre ihlették. Eljutott a Balkánra, Edirnében is. A hagyományok szerint 1444-ben halt meg a dél-anatóliai Elmáliban, ugyanazon a helyen, ahol "második", immáron Isten felé forduló élete elkezdődött. Ott is helyezték örök nyugalomra, mestere, Abdál Músza mellett.

Kajguszuzt a bektasik leginkább világos, átütő erejű prózájáért kedvelték, jöllehet több ezer sornyi verset is írt. A kötetünkben olvasható írás talán legnépszerűbb munkája, amelynek számos másolata maradt fenn, s amelyet a XIX. században nyomatos formában is közzétettek. Abdurrahman Güzel munkája nyomán 1983-ban latin betűs átírata is napvilágot látott.

A fordítás alapjául szolgáló, 44 nyolcadrét lapból álló, félbőr kötéses kéziratot jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti Gyűjteménye őrzi (Török kéziratok, októv 2.), ahova 1886-ban került az Isztambulban elhunyt 48-as emigráns és jeles könyvgyűjtő, Szilágyi Dániel hagyatékából. A másolás dátuma nem ismeretes, de készítője igen: a szegény Ahmed bin Mehmed bin Halíl keze által vettetett papírra valamikor a XVII-XVIII. században.

A kéziraton az igencsak megtévesztő Riszále-i Kajguszuz (Kajguszuz története) cím áll. Kajguszuz egyik munkája valóban ezt a címet viseli, de az nem egyezik meg a kötetünkben olvasható szöveggel, amely ráadásul nem is egy, hanem két - pontosabban másfél - írást tartalmaz.

Első, nagyobbik fele a Budalá-náme (Bolondok könyve), a többi kézirattal és kiadással szinte tökéletesen megegyező szöveggel. Második része pedig a Kitáb-i migláte (Tanácsadó könyv) szeszélyesen megrövidített változata. E két mű együttes másolása nem példa nélkül való, s nem is különösebben meglepő, mivel a Kitáb-i migláte a Budalá-náme folytatásának tekinthető. A kurtítás azonban mindenképpen érdekes: az eredeti szövegnek jó kétharmadát nem tartotta másolásra érdemesnek "átdolgozónk". Így a korábbiaknál sokkal feszelesebb, erőteljesebb, kerekesebb változatot hozott létre. Többek között ezért határoztam a csonka szöveg fordítása mellett, s nem egészítettem ki azt további szövegváltozatok alapján.

Kajguszuz munkáit az olvasó közvetlen megszólítása jellemzi. Mintha a mester beszédeit, prédikációit jegyezte volna le valaki. Hébe-hóba egy-egy passzus végén tényleg erre utaló "záradékokat" találunk: "...mondta Kajguszuz Abdál", vagy "...így szólt Kajguszuz". A fordításból ezeket többnyire kihagytam, mivel a szöveg értelmét nem befolyásolták, befogadását viszont megnehezítették volna.

Az eredeti szöveg nagyrészt prózában íródott, de számos verses betétet tartalmaz. Ezeket prózában, de a szövegből kiemelve ültettem át magyarra. A török misztikus költészet rendkívül

kedveli a kétértelmű kifejezéseket, a szavak rejtett kapcsolatban állnak egymással. Ezeket megfelelő kulturális háttér nélkül nem érthetjük meg. Fordításuk rendkívül nehéz, már-már lehetetlen, valami - a tartalom vagy a forma - mindenképpen csorbul. Jelen esetben fontosabbnak éreztem a mondanivaló lehető legjobb megőrzését, s ezért inkább feláldoztam a költői szépségeket. Megjegyzendő, hogy Kajguszuz poétikai szempontból nem jelentős költő, számára is elsősorban a tartalom volt döntő.

Bármennyire is kortalan, nagyrészt mindenki számára érthető Kajguszuz munkája, itt-ott átsütnek rajta a török legendák és a muszlim hagyományok. Amennyiben szükségesnek éreztem, ezeket megmagyaráztam a szöveget követő, "Magyarázatok" című részben. Ugyanitt találja az olvasó a Korán-idézetek származási helyét is.

A Bolondok könyvének talán már a címe is magyarázatra szorul. A dervisek - az iszlám misztikusai, a szúfik - előszeretettel nevezték magukat együgyűnek, tudatlannak vagy bolondnak. Arra kívántak ezzel utalni, hogy már nem tartoznak a számítható, tervezgető, "ügyes" és "okos" emberek közé, akik szemében az ő "hányaveti", "fontos dolgokkal" nem törődő viselkedésük valóban bolondságnak tűnhet.

A könyv első része általános tanításokat, tanácsokat tartalmaz: Az emberek öntudatlan álomban élik életüket, igazi valójukról mit sem tudnak. A szemüket egy önzésükből, világhoz kötődő vágyaikból, gondolataikból szövődött fátyol, saját egojuk homályosítja el. A török misztikusok ezt az arab nefesz 'lélek, lélegzet' szóval fejezik ki. Minden ehhez a világhoz köt minket, még az egészen természetesnek tűnő lélegzésünk is. Fel kell hát ismerni, hogy a történetek rajtunk kívül zajlanak, s felül kell rajtuk emelkedni. A bamba álomból végre fel kell ébredni. S ez nem csupán lehetőség, hanem kötelesség: az emberi lét célja.

A következő szakaszban Kajguszuz saját történetét meséli el. Hogyan öltött testet, hogyan vándorolt formáról formára, hogyan "bújt egyik ingből a másikba". Közben úgy változott, alakult, mint fazekaskorongon az agyag. De vajon mi értelme van ennek? Hol lehet az út a vége? A sokféle forma között hol a lényeg? Kajguszuz a választ a város szimbólumával mondja el. A várossal, amely egyszerre jelképezi a mikro- és a makrokozmoszt. A várossal, amely az ember belső világa, gondolatainak, elképzeléseinek, hitének és vélt tudásának összessége. Ebbe kell belépni, ezt kell megfigyelni. Ehhez azonban az embernek vágya kell oda. El kell szakadnia a "vándorló törzstől", az élet árjával csupán sodródó, azt irányítani képtelen tömegtől, mint ahogy azt Kajguszuz tette. El kell érni a városig, s ha egyedül nem sikerül is bejutni, előbb-utóbb érkezik segítség, a kereső végső esetben kötéllel a nyakában, gazdája mellett kullogó vadászebként lépi át a kaput. A misztikus út sarokpontja ez, itt változik meg az úton járó látásmódja. Korábban csak a világi javakra, hívságokra figyelt, minden lépésével távolabb került Istentől. Pogány volt még akkor is, ha a vallás minden parancsolatát betartotta. A kapu átlépése után azonban ténylegesen Isten lesz számára a meghatározó, a vándor megfordul: visszafelé indul azon a hosszú úton, amely majd az ego eltűnéséhez, teljes feloldódásához vezet.

Az úton nem árt a segítség, például egy mester támogatása. "Egy óra a bölcsek társaságában többet ér, mint ezer év önfejű aszkézis" - tartják a dervisek. A mestertől persze semmit sem lehet megtanulni. A cél nem a tanulható tudás (ilm), vagy ahogy Kajguszuz mondja, a "hallott

tudás" megszerzése. Előrejutni csak a tapasztalatokkal, a "látottal" lehetséges, ezeket pedig mindenki maga gyűjti magának. A mester nem világosíthatja meg tanítványa fejét, semmiféle tapasztalatot nem szerezhet meg helyette, de jelenlétével, személyes példájával mégis támogathatja. Ezért fektet Kajguszuz nagy hangsúlyt a jó és a rossz tanító megkülönböztetésére, s ezért köszörüli a nyelvét hosszasan az aszkétákon, akik szerint - s általában a dervisek szerint - lemondásukkal kérkednek, s így éppen ők a legegoistább emberek.

A Bolondok könyve a fordulatig - ha úgy tetszik, a megvilágosodásig - tárgyalja az eseményeket, a Kitáb-i Miglâte folytatás: a hazavezető út leírása egy hosszú álom formájában.

A dervis - Kajguszuz Abdál, a mindenkori utazó - már túl van néhány alapvető tapasztalaton, tudja, hogy a világ látszat csupán. Tudja, hogy minden dolog egy, a különbségek látszólagosak. (Az iszlám misztikájában ezt vahdet-i vüdzsúdnak, 'a létezés egységének' nevezik.) Ezt a tudást jelképezi a magányos dervis számtalanszor felbukkanó képe.

Csak hogy a dervis ezt az állapotot még nem képes teljesen elfogadni, inkább egyedüliségnek, magánynak éli meg, semmint egységnek. Még mindig keres valamit, valami mást, valami külsőt, a kettőt az egyben. E vágy sodorja egyre újabb kalandokba.

Az álom-történeteknek gyakori szereplője a Sátán, más néven Iblisz, a muszlim hagyományok Mephisztója, aki a világi gondolkozás jelképes figurája. Ő az, aki személyes vágyával megtöri a teremtés egységét, miatta kell az emberiségnek hosszú utat bejárnia, míg visszatalál a forráshoz, Istenhez. A Sátán paradox módon ebben segítőként jelenik meg, ármánykodásaival éppen azokra az emberi gyengeségekre hívja fel a figyelmet, amelyek az Istenhez való visszatérést akadályozzák.

Kajguszuz álmában hol nagyon magas körökbe, Mohamed próféta vagy Ali - aki a dervisek szerint a misztikus tudás letéteményese - társaságába kerül, hol rendkívül veszedelmes helyzetekből vágja ki magát. E történetek egy valamiben hasonlítanak: fel kell belőlük ébredni. A dervis előbb-utóbb rájön, hogy a szereplők és az események benne léteznek, elméjének szülöttei. Ilyeténképpen az úton való előrejutást pillanatnyilag segíthetik, de abszolút értelemben semmi jelentőségük nincsen.

Az utolsó próbatétel a Sátán megzabolázása. Hogyan lehet helyrehozni az eredendő kisiklást? A dervis akárhányszor győzi is le ellenfelét erőnek erejével, haragosan, magából kikelve, hiába veszi el tőle a hatalmat jelképező botot, s a csalafintaságok tarisznyáját, a Sátán újra és újra megjelenik. Kajguszuz végül ráébred, hogy elpusztítani nem lehet, csak jó útra téríteni: ezért esketi meg, hogy nem tesz a továbbiakban rosszat. S ekkor, haragja legyőzése árán jut el a végső célig. A történet keretei újra eltűnnek, a dervis megint a semmiben találja magát, de ekkor már nyugodtan, elégedetten, vágyaktól mentesen.

A teljesség tudása és az elme kalandjai közötti ingázás a szúfi út része, természetes. Vannak tisztább, magasabb periódusok, s vannak felszínes, gondolatoktól terhelt életszakaszok. Mindegyiken át kell haladni, hogy egyszer eljöhessen a végső feloldódás. Kajguszuz eljutott ideig, s végül tiszta szívvel mondhatta, hogy: "Az vagyok, aki megismerte önmagát". Ezzel

személyes története végére ért.

E nagyívű, mégis egyszerű szavakkal szóló munkát ajánlom azoknak, akik saját útjukat járják: talán találnak benne egy-két kedvükre való mondatot. S ajánlom azoknak is, akik bepillantást szeretnének nyerni azoknak a derviseknek az életébe, gondolkodásmódjába, akik a magyarországi török világnak is jellegzetes figurái voltak.

Sudár Balázs

<http://mek.oszk.hu/03700/03702/#>